

mihez van adat. A tárgyalás ettől statikussá válik: nem látunk egy vagy kevés kiemelt adat köré csoportosított érvelést.

Harmadrészt, szerintem hiba egy térség településeinek fennmaradt kiadványait úgy ismerettni, hogy közben nem definiáljuk: a falvak és mezővárosok alkotta mezőnyből melyik micsoda. Bár Gulyás a historiográfiai áttekintése végén hivatkozik a funkcionális városfogalomra, ezzel a szemponttal a továbbiakban nem él. Nem használja fel a Kubinyi András által a késő középkori települések központi hely mivoltának megállapítására kidolgozott és alkalmazott centralitási pontrendszert sem (ennek pontértékei Zemplén megyére doktori értekezése készültkor még nem álltak rendelkezésére). A II. 1. alfejezet végén megadja ugyan a vizsgált települések pontszámát (72–73.), de ezután e szempont sehol sem kerül elő, még az utószóban sem, pedig ez számos helyen világosabbá tehetné volna az okfejtést.

A fenti kritikai észrevételek ellenére a könyv komoly eredményeket mutat fel. A Hegyalja sajátos terület, kivételes jelenségekkel, amelyeket Gulyás László alaposan elemzett. A kötet fontos erénye a társadalmi háttér vizsgálata, illetve a tanácsok szervezeti és működési jellemzése, így például Sátoraljaújhely évi tisztújítási napjának a megállapítása, az ügyintézés menetének, valamint a pecsételési nap plasztikusan megfigyelhető szokásának a bemutatása, ami időtálló teljesítménynek bizonyul.

*Lakatos Bálint*

## KIRCHE UND KULTURTRANSFER

### Ungarn und Zentraleuropa in der Frühen Neuzeit

Szerk. Maria-Elisabeth Brunert – András Forgó – Arno Strohmeier

(Schriftenreihe zur neueren Geschichte 40.)

Aschendorff Verlag, Münster 2019. 258. oldal

Különös feladat egy nagyrészt magyar szerzők tollából származó, túlnyomórészt német nyelvű, német kiadónál megjelent tanulmánykötetet a magyar olvasók számára bemutatni, hiszen kinek jutna eszébe a könyvismertetésem olvasói közül németül átböngészni (tetszőlegesen választva) például Guitman Barnabás írását a 16. századi bártfai művelődés történetéről, amikor számára hozzáférhető arról a szerző tollából több magyar tanulmánya, sőt könyv terjedelemben is megismerkedhet a témával? Nem néztem utána minden egyes esetben annak, megjelent-e magyarul is az írás vagy valamilyen változata, de feltételezem, hogy azok a szerzők, akik idáig elmulasztották azt publikálni, néhány éven belül pótolni fogják. Erre nemcsak a tudományos közegben meglévő publikációs nyomás, teljesítményünk dokumentálásának kényszere szorít rá mindnyájunkat, hanem bölcsészettudományunk működésének logikája is. Általános tapasztalat ugyanis: ha azt szeretnénk, hogy magyar olvasók körében hasznosuljanak az eredményeink, jobban tesszük, ha azt magyarul is megjelentetjük. Így számunkra – a két nem magyar szerző, Maria-Elisabeth Brunert és Ludolf Pelizaeus munkáján kívül, amelyet az érdeklődőknek nagy valószínűséggel németül kell elolvasniuk – az lesz a legfontosabb kérdés a kötet áttekintésekor, hogy mely magyar témákról lehet mostantól német (illetve kisebb részben angol) nyelven olvasni, melyeknek nőtt meg ezzel a kötettel radikálisan az esélyük arra, hogy beépüljenek a nemzetközi tudományosság közös tudásába.

A kötet alapjául egy 2012-ben, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem piliscsabai campusán rendezett konferencia szolgált, amelynek egyik fő szervezője Maximilian Lanzinner bonni pro-

fesszor volt – az ő hosszan tartó betegsége miatt került sor a tanulmányok viszonylagosan (bár a nemzetközi praxisban egyáltalán nem szokatlan mértékben) kései megjelenésére. Az „egyház és kulturális transzfer” témakör természetesen több tudományág jeles hazai szakértőit mozgatta meg, így a tanulmányok listája széles körű interdiszciplináris érdeklődést tükröz. A történészek nyilván örülni fognak, hogy Guitman Barnabás fent említett munkáján kívül is számos értékes tanulmány hozzáférhető mostantól a nemzetközi tudományosság számára. Fazekas István áttekintése a Magyar Udvari Kancellária 16. századi főpap vezetőiről és Tusor Péter elemzése Lippay György 1640-es *ad limina* jelentéséről a szűkebb értelemben vett katolikus egyháztörténeten túlmutató, az állam és egyház összefonódásával, egymásra hatásával és ennek következményeivel számot vető írások, és még náluk is hangsúlyosabban a politikum területére koncentrált Forgó András írása Keresztély Ágost szász-zeitzli herceg és kardinális tevékenységéről. A társadalmi spektrum másik végét vizsgálva tár fontos társadalomtörténeti eredményeket a nemzetközi közönség elé Gözsy Zoltán és Varga Szabolcs közös írása a pécsi egyházmegye papneveléséről.

Az irodalomtörténészek közül Vizkelety András a többnyelvű magyarországi katekézis-irodalmat tekinti át, Sarbak Gábor a pálos rend konstitúcióiban megfigyelhető közvetlen római hatásokat mutatja be, Hargittay Emil pedig Pázmány Péter kortárs recepcióját és emlékezetét ismerteti – mindhárom téma egy-egy sokkal szélesebb kutatási irányra enged rálátást a külföldi olvasók számára. Ugyanez mondható el a könyvtörténészek munkáiról (Szilágyi András magyarországi nyomtatványok illusztrált címlapjairól, Berzeviczy Klára a cisztercieknek a németországi enciklopédiák magyarországi terjedésében betöltött szerepéről írt), valamint az egyetlen kimondottan művészettörténeti tanulmányról, Golub Xéniának a 17. század végi posztbizánci művészet magyarországi jelenlétéről szóló cikkéről is. A spektrumot két olyan írás teszi teljessé, amelyek a magyarországi német irodalom történetéhez adnak fontos adalékokat: Lőkös Péter erdélyi szász történétírók munkáiban elemzi ön- és ellenségeképüket, míg Bogár Judit a 18. századi észak-magyarországi Buchholtz család szerepét tárta fel a német tudományos nyilvánosságban.

Azt hiszem, abban teljesen egyetérthetünk: fontos fejlemény, ha a magyar történettudomány eredményei megjelennek a nemzetközi fórumokon. Minél több ilyen kötet lát napvilágot, annál kevesebb olyan nagy történeti téma lesz, amelynek tárgyalásakor a nemzetközi közönségnek író szerző a mi régióink helyén csak egy információs fekete lyukat talál, így vagy teljesen kihagyja azt kutatásaiból, vagy – ami rosszabb – félinformációkra építve konfabulál róla. De még ha nagy, európai léptékű témákban nem is feltétlenül hasznosul majd minden egyes tanulmány, számos közép-kelet-európai, magyarul nem értő szakember számára lehet fontos kontrasztanyag vagy akár primer információforrás is saját témáinak feldolgozásakor. Ezt a célt szem előtt tartva magyar történészként kevésbé aggaszt az a probléma, amelyen német bölcsészként, miután a cím által inspirálva végigolvastam a kötetet, nyilván fennakadnék: hogy a kötet írásainak nagy része tulajdonképpen vajmi keveset tesz hozzá a kulturális transzfer jelenségének a német historiográfiában mostanában nagyon divatos vizsgálatához. A tanulmányok jó része egyszerű kapcsolat- vagy még inkább hatástörténetet nyújt, viszonylag kevés adalékkal szolgál azon kérdésekhez, amelyek vizsgálata a kulturális transzfer kutatóit megkülönbözteti a korábbi évtizedek hasonló témákat boncolgató szerzőitől. Ritkán kerülnek elő olyan aprólékos elemzések, amelyek megmutatnák, hogyan alakulnak át egyes kulturális elemek más közegbe kerülve, és a kultúrjavak nyugatról keletre irányuló áramlásának regisztrálásán kívül nem sűrűn találkozunk olyan kérdésfelvetésekkel, hogy mi történt a cserekapcsolat során az ellenkező irányban (márpedig a *Kulturtransfer* kutatása általában kölcsönösséget feltételez). Aligha véletlen, hogy a szerkesztők írásai e kivételes esetek közé tartoznak. Forgó András is kiemelt figyelmet fordít arra, hogy elmagyarázza,

milyen új elemekkel gazdagították 1712-ben a Németföldről érkezett esztergomi érsek saját korábbi tapasztalatai a magyarországi országgyűlések politikai kultúráját, de a megcélzott közeg olvasóinak elvárásait – cseppet sem meglepő módon – Marie-Elisabeth Brunert veszi leginkább figyelembe. Elemzése a pálos rend földrajzi mozgásáról és a kulturális transzferekben betöltött szerepéről egyben kiváló bevezetés a régióknak határain kívül igen kevésé ismert szerzetesrend történetébe.

A kulturális transzfer kutatási paradigmáját tehát egészen biztosan nem ez a kötet fogja megváltani, és valószínűleg lesz olyan német olvasó, aki módszertani újdonságokat várva, de legalább is a jelenséget a maga absztraktságában alaposabban megismerni kívánva, némi csalódottsággal teszi majd le a könyvet. Pedig a szerkesztők minden dicséretet megérdemelve próbálták közelíteni az írásokat a feltételezett közönségigényekhez. Feltűnő, hogy ebben nemcsak az Arno Strohmeier által jegyzett előszó vállal oroszánrészt, de a tanulmányokat bevezető rezümék is számos helyen pregnansabban kiemelik, mi az esettanulmány tanulsága az absztrakt általános témával kapcsolatban, mint maguk a szövegek. Azt, hogy ennél több erőfeszítés sem feltétlenül hozott volna megnyugtatóbb eredményt azok számára, akik kifejezetten a *Kulturtransfer*-kutatás irányából érkeznek majd a kötet olvasására, Ludolf Pelizaeus írása demonstrálja: a szerző nagyon lelkiismeretesen használja ennek a kutatási trendnek a szókincsét, ám az általa közölt eredmények tulajdonképpen nem mennek túl egy klasszikus műgyűjtemény-történet keretein. Igaz, a szélesebb körben a régió iránt érdeklődő olvasó ezt egyáltalán nem bánja, hiszen az Eltz és Stadion családok vukovári kollektívájának történetével kapcsolatban így is számos izgalmas részlettel ismerkedhet meg.

A *Kulturtransfer* kutatásához való csatlakozás így a kötetben elsődlegesen azt a célt szolgálta, hogy a tanulmányok bekerülhessenek egy jó nevű német kiadó magas presztízzsel rendelkező sorozatába. Márpedig az Aschendorff a kora újkor kutatásában minden kétséget kizáróan a legmagasabb kategóriába tartozik, így a kötet minden jelentősebb német (és számos külföldi) könyvtárban is magától értetődően hozzáférhető lesz. Ha pedig arra vágynánk, hogy az absztraktabb kérdésfelvetésekhez való tényleges hozzászólásokat tartalmazó kötet szülessen, arra feltehetőleg egy több nemzeti historiográfiából érkező, szélesebb regionális merítéssel dolgozó, kimondottan a paradigma iránt érdeklődő szerzőgárdát mozgósító kötet adhatna lehetőséget.

*Kármán Gábor*

## EGAN LAJOS NAPLÓJA

Impériumváltások Fiumében a kormányzóhelyettes szemével (1918–1920)

Szerk., sajtó alá rend., bev., jegyz. Ordasi Ágnes

(Magyar történelmi emlékek. Elbeszélő források)

MTA BTK Történettudományi Intézet, Bp. 2019. 376 oldal

A 2019 tavaszán Ordasi Ágnes alapos jegyzetekkel és bevezetőkkel ellátva közreadta Egan Lajos, fiumei kormányzóhelyettes naplóját az első világháborút lezáró impériumváltás időszakából. A napló 1918 és 1920 között mutatja be a város eseményeit, valamint a magyar elit és hivatalnokréteg menekülését, felszámolódását. Az Egan család bemutatásán és a Magyar Királyságot behálózó kapcsolatrendszerének fölvezetésén kívül Ordasi politika- és társadalomtörténeti tanulmányt is készített a kötet elejére, amelyben arra keresi a választ,